नं॰ — ४९८३

पु॰ नाम सारस्वत प्रक्रिया. कृदन्तप्रक्रिया

कर्ता अनुभूति स्वरूपाचार्यः

पत्र॰ सं॰ ११ — सं॰ ×

विषय: व्याकरणम्

सारस्वतकृदंतप्रक्रिया

४९८३

4983

F. = 11

कृत्तद्धितसमाससंबन्धप्रत्ययस्य कसंज्ञा इति केचित् = ३

पचतिर

कृपृग्लतोः=४ इतिसमासप्रत्ययोः इति तिपलोपः कार्याणां प्रसक्तियोगे निषेधलोपश्च ऋ पक्षः इति स्थिते २ ५

गुहाज्ज्ञाने ६ हेतिरिति ८ कल्पचत २ प्राप्तायाद्योनपिता = ७

प्र. पं. ३

गे ग श न : गेर्निगमनैर्विधिनानिखिलापदोऽदितिर्याविनिवर्तयतिस्मतः मलधिजापरिंभगणाललसो नरहरिः कृष्णो जगतां शिवम् अथ

कृदंतप्रक्रियानिरूप्यते कृत्कर्तरि वद्ध्याणप्रत्ययाः कृत्संज्ञकाश्च भवंति तेच कर्तरि भवंति भावकर्मणोरपि ण्वुलौ धातोर्ण्वुलौ भवतः योरनाकृः

कृतिस्थितेनाम संज्ञायां स्यादि विभक्त्यो भवंति तथा कोरगत् पक्ता पक्तारौ पक्तारः एवं कर्ता हर्ता कृत धातोः परस्य कृत्प्रत्ययस्य वृद्ध्यादेशगमो

भवति कृत इति सर्वत्र धातोर्विषये पठिता पठितारौ पाप्तः गोपायिता गोपायितारौ कुटिलो वा गोपायिता गोप्ता भविता सविता होढः सहितु

होरोऽवर्णस्य सोढा सोढारौ वोढा वोढारौ युवोरनाकौ युवु इत्येतयोरनाकस्येत्यनादेशौ भवतः यथासंख्येन णित्वाद्वृद्धिः पाचकः पाठकः भा

वकः लावकः यावकः पावकः कारकः घनात्पूर्व दायकः हन्तेर्घत् घातकः जनिवध्योर्नवृद्धिः जनकः गुणस्य पूर्वेत्वात् रिह्रातेर्यालोपो वाच्य

लुङ्घा हरिह्रायकः नाम्युपधाद्धातोः कित्प्रत्ययो भवतिक कारो गुणप्रतिषेधार्थः लिखतेरणे लिखः भिदः नुदः तुदः भुरेच्च

पर्षदीप्तः ग्रहेश्च सः स्मरति इतिस्मरः शुभशोभायां शुभे शुभे शुभानि ज्ञाऽवबोधने जानातेश्चकः जानतेश्चकारात् कृष्टग्रु प्रीचमपिकः

प्रत्ययोभवति आतोऽनपीत्याकारलोपः स्थ इत्यातानातिरिति स्मृतः स्मरः कृविक्षेपे किरतीति किरः धेः गिरः ध्रुवः बुधानो प्रियः ग्रसिशत्रु

कुटेरपिकः ग्रह हविपिञ्ञीतिपिरः इत्यपि पचिनन्दिग्रहादेरणिनि पचादेर्नंद्यादेर्ग्रहादिभ्यः ल्युणिनि एते प्रत्यया भवंति यथासंख्येन पचतीति

पचः वक्तीति वचः वपतीति वपः वदतीति वदः दीव्यतीति देवः सीव्यतीति सेवः इत्यादि चरश्चेदः चलः पतः वदः चरि चलि पति वदीनां वाद्वि

त्वे सर्वस्यागमश्च चराचरः चलाचलः पतापतः वदावदः नदः प्लुङ्गतौ प्लवतेति प्लवः क्षमेः क्षम सहने क्षमः ब्रणावेदनायाम् ब्रणयति

दर्शः स्वप्नस्थानो सर्पः भवः भवः पचादिराकृतिगणः इनदिसमध्ये रहितो नुम ण्यन्तस्य ण्यन्तादेशः नंदयतीति नंदनः वास्पशब्दे वाशय

तीति वाशनः मदनोर्थे मदयतीति मदनः हर्षवैकल्ये हर्षणः रमयतीति रमणः वमयतीति वमनः कामयतीति कामणः मर्दमर्दप्रदने जन१

मर्दयतीति जनार्दनः जपजल्पव्यक्तायां वाचि जपनः जल्पनः दूषवैकल्ये दूषणः साधनः साधनः रोचनः ह्रषं छेदनरूपणयो वर्धनः रो

चना रुशशब्दे इत्येतस्मादुणप्रत्ययो भवति युवोरनाकौ रोतीति रावयतीति रावणः शोभनः एते ह्यताः सहनः तपनः दमनः जल्पनः रम

सर्पतिरतिर्थ इत्यर्जयारणाम्
घणयोः विभजतीति ४ भवति
इतिर्थ

जपयतीति २ जल्पयतीति २

दूषयतिरतिर १ साध साधसंसिद्धौ रसाधयतिसाधयति २
हदिर ऋशुद्धिविषाचनेरावदति २ शोभयतीति = १
पकोरौ इति सर्पं प्रेरयतीति = १

सहसहने सहतीति त्यल्पपतने पतति दिवादि कृशामदमरणपशमे दाम्यतीति २
कृशपाद विक्षेपे २
जल्पयतीति = १ रमयतीति = १
वर्द्धयतीति २

तुपचषपाके =
वधहयो =
सहग्राममर्षते = ७
वहप्रापणे = ५
लवलवने २ लेलुनातिर्थ इया
युयाजगोपोयाति २ यप्तवने
पुनातिर्थ करोतिर्थ
हरिद्रातिर्थ ७
शमति ८
प्रत्युपकलाचेतकास्य योगर
करोति ९ कृत्ताद्वयः पि
व. ध. ९ वचपरिभा
षणे २ वपबीजसंता
ने २ वदव्यक्तायां वाचि २
दिवक्रीडा दिव २ चिवु
तंतसंताने २ प्लुप्रुव
त्यायां वाचि ५ हपिर
प्रकृतिपचयतीति २
वपति २ हर्षयतीति
२

कृदेना रथुसहे लिवाति

जनयति जनशा
जोजायतिर्थ
लिपत्रु दह...
रुधाद्य विभि
मोद्य दिलवाहि
वयते ३ व. रुह
वेध तिर्थ प्रहिय
स्यकृताय वाति
प्रविशति पच ...
देश यहा दिति
वरगति प्रवृत्तयोः
वनतशपनेवलति
पततेर्था ...
तिर्थ जपति तिर्थ
नप्रतितीर्थ
स्पोष्ठिर्ति नमतिर्थ
कं नामयतिर्थ
नदयतिर्थ

राम

ते आसदिसौभासति
ती
इदितोनुम्मंतनीति १
दर्पतीति १ लच्छेदनेलनीति १ पारदाणो १ यजदेवपूजादिषु १ इदितोनुम्मंक्रंदतीति १ मदगर्वेमदतीति १
छोछेदनेछ्यतीति १ भाषव्यक्तायांवाचि ५ वृसतोर्वसतीति १
संहरणे १ कर्षतीति १ जनंअर्दतीति १ अर्दयजनातीति १

णः दर्पणः तपयीणने तप्यतीति तर्पणः करिपाद्धानेगेरदनेरेटनेच संक्रंदनः कृषप्रवर्षणे संकर्षणः कृषतनुकरणे संकर्षणः जनार्दनः पवनः मधु

सूदनः लवणः अवगाह्ये निपात्यते पाकुमर्दनः इतिनेपादय ग्रहपादाने गृह्णातीति ग्रही इनोमोशो तिष्ठतीति स्थायी हसेणः सेलोपः प्रानोगुक ग१

ग्राही उदासी उद्ग्रासी शायी पातीति पायी यजतीति याजी मविशमसंभाषणे संवासमारी मवसरणे स्रावी नितरांसौतीति निस्रावी निवासी १

निवापी निशायी इणवे विग्रणनगः विरावी चरगतिभक्षणयोः विचारयतीति विचारी नन्दिग्रहेभ्यः [illegible] प्रकारी प्रहारी प्र

नोदी प्रयायी प्रवादी गधहिंसायां प्रवरोधी प्रवरोधी पतिभावी इतिग्रहादयः दृशिप्रेक्षणे दृशादेशः दृशामन धेट् ध्मा घ्रा पा दा धाट् तेभ्यः शः प्रत्य १

योभवति शकारशित्कार्यार्थः शितिचवर्गस्य शित्प्रत्यये परे च [illegible] कार्यमुक्तं तद्भवति तेनपश्यादेशः उत्पश्यतीति उत्पश्यः गोऽपि:

धयः ध्माशब्दाग्निसंयोगयोः उद्धमतीति उद्धमः घ्राणोधयुपादाने जिघ्रादेशः उज्जिघ्रतीति उज्जिघ्रः उत्पिबतीति उत्पिबः ददः दधः ज्वलादेणः ज्वलादि

ङीतोवाणप्रत्ययोभवति पतेपवादित्वात् ज्वलदीप्तौ ज्वालः ज्वलः [illegible] लोपः तपः पश्चिमतो इदितोनुम् पंथतीति पांथः विरल्ललाभे समासप्रत्ययो १

तितिविभक्तिलोपः मुचादेर्नुम् गोविंदतीति गोविंदः गोविंदइति स्फुरद्वद् अरविंदस्यादि कार्यं [illegible] प्रत्ययोभवति दुकृञ

करणे धातोर्निमित्तः कुंभंकरोतीति कुंभकारः शास्त्रकारः ग्रंथकारः वेनतंतुसंताने तंतुवायः इत्यादि दुदाञ्दाने आतोउ आकारान्तात्धातोः कर्मण्युप

पदे उप्रत्ययोभवति डित्वाट्टिलोपः धनंददातीति धनदः गोंददातीति गोदः जलंददातीति जलदः [illegible] पालने पार्ष्णिग्राहं [illegible] त्रायतेइति [illegible] एकमात्र १

[illegible] तीयगुपनयनरूपं [illegible] गिरौशेतेइतिगिरिशः पादेपिबतीतिपादपः [illegible] प्रत्ययादेशो

भवति [illegible] प्रत्ययोविधानम् [illegible] प्राप्नोतीति [illegible] हीनजातत्वात् उरसः १

सलोपः गम्लृ उरसः सकारस्यलोपोभवति उप्रत्ययांतेगमोगमागमोवाभवति उरसागच्छतीति उरगः उरंगः [illegible] मिपरे च कारा १

गम्लृ सत्वरेणगच्छतीति तुरगः तुरंगः विहायसोविहव विहायसोविहादेशोभवति गमिधातौ सतिचकारान्गम्लृ विहायसागच्छतीति विहगः वि १

हंगः भुजतेर्योगम्लृ भुजगः भुजंगः तथागतिविशेषण प्लवंगच्छतीति प्लवगः प्लवंगः अष्टौ नाम्निकार्येसति अकारटकारोप्रत्ययोभवतः अग्रे

टपि
[illegible] इति [illegible] १ संघद्वारागम्य वृद्धः ५
कडुकव [illegible] ४
नचरः १

Left margin: [illegible] नम्र / [illegible] न / [illegible] / [illegible] प्रत्ययगतो / यपति १ / वलति / २ शीढेण / जोकेतः

Right margin: [illegible] / [illegible] वसनिवासेवसा / ति २ वागनिगधनयोवा / तिठे नवरोनतिधन / हरतीति धमानीयतेतिधे / [illegible] नपश्यति दृष्या / [illegible] / [illegible] लोपः [illegible] / दृष्यति ७ / गमांस्वरेहन्तोवृ १ / [illegible] लक्ष्यतीति ७ / [illegible] पासित्रायतेति ६ / [illegible] पाभवति शीडू [illegible] / इत्यादि ५ / अग्ग्यि निहरतीति

...रद्भवति कूलरजकूलेभ्यः उहोकर्तरि इभवति इति नाभ्यां परे टुः कर्तरि इप्रत्ययो भवति देववाताभ्यां आसः आसीकर्तरि इभवति करीषकूलसर्वअभ्रेभ्यः परस्य कषः खप्रत्ययो भवति प्रियवशाभ्यां परस्य वदः कर्तरि खभवति ...
...भवति हस्तभक्षस्य भ्यां परस्य हनः प्रत्ययो भवति वा कोऽर्थः विकल्पेन यस्मिन् पक्षे खसाभावस्तस्मिन् पक्षे कर्मण्यण् इति अनेन सूत्रेण अण्प्रत्ययो भवतीति ज्ञातव्यं वृद्धिः आशितात् परस्य भुवो भावे करणे च खभवति तरजन विहा येभ्यः परस्य गमेर्डः खभवति
...तत्र उरस् हृदय जन खेभ्यो गमेर्डो भवति आत्मन् कुक्षि उदरेभ्यः परस्य भृञः खिप्रत्ययो भवति कर्तरि

जपव्यक्रायां वाचिस्यति २   धनुर्दोषांश्चतिसूत्रेन अधनुषं धरति १   स्वगतोऽरसिसरति १   शीङ् स्वप्ने पार्श्वे शेते १   ज्ञानको...पाल १

हरः शवा कवचहरः कुमारः हृत्वहरणे भास्करः धनुर्धारणे धनुर्धरः भूरस्मरः ग्रयेसरः पार्श्वेशयः पृष्ठशयः उत्तानेशयः कुविद्दलकः रसुकोशयाम्भ
मेरम्नः हस्तिकर्णेनाय कुर्जन स्मादिसोकानन्तेयं दमयः चरणेतो कुरुचरः कुरुचरी धतरतीय ग्रयमयसर्वधातुभ्यो धारणात्परस्य... चराट् १ करोतीति २
रेव शोकंकरोतीति शोककरः शोककरी कन्या यशस्करी विद्या इत्यादि दविद्यारणे भगीटः भास्करः इत्यादि रवविः धातोर्नाम्निकार्येवर १
खविश्वल्पेतेप्रत्ययो भवति विवितिपदस्य विवितिप्रत्ययेपरे ह्रस्वपदस्य अव्ययवर्जितस्य मकारागमो भवति शकम्पवत कनपश्चेव नोमला हूर्त्तहन्त हृतिना
पाठेवतालातरः कर्तरिवाच्यम् १ करीषकूलसर्वाभ्राभेषेषियवच्छाहटः अतिम प्रभयात्काळः सेमभद्धियेपात्त्वा २ आशिताद्भुवो भावे करणे
वनगास्तृणान् विहायसः सत्यो गोष्ठाद्धृदयाद्भुजमात् भवात्र ३ गङ्गतेः प्रस्तवः शुः स्मात् भवोपाता स्तुरिवभवेत् आत्मकुक्षिोदरेभ्यः सुखसाधावेयमा
द्यः ४ शकृत्करिः वत्सः सम्बंकेरिफल ग्रहिः रजोग्रहः मलग्रहिः इतिहरि नाथहरिः देवापिः वातापिः करीषंकषः कूलंकषः सर्वंकषः अभ्रंकषः देवमात्मीति = पवन = हृत्समेद = दंदशूकनि कुर्षे = १० भायेन त्व कर्ते त्व =
प्रियंवदः वशंवदः इंतंकरः मेघंकरः भयंकरः क्षेमंकरः क्षेमकारः भद्रंकरः भद्रकारः प्रियंकरः प्रियकारः आशितेनभवयते आशितंभवं आशितंभवः
स्तनेनेति आशितंभवः तुरंगमः भुजंगमः विहंगमः सुतंगमः उरंगमः हृदयंगमः जनंगम खंगमः आत्मानं विभर्तीति आत्मंभरिः कुक्षिंभरिः उदरंभ
रिः अतः परं वाच्यमा कथयति वाचं... यमः पुरंदरः इविदारणे द्विषंतपतीति द्विषंतपः परंतपः विश्वं बिभर्तीति विश्वंभरः रथंतरनी
तिरथंतरः पतिं वरयतीति वृणुते वा सा पतिंवरा धनंजयतीति धनंजयः वेहं धरतीति धरवेषा सा वसुंधरा शत्रुं सहते सा सोढा शत्रुंसहः अरिंदमयतीति अरिं
दमः शत्रुंतमः तमसुखानो शत्रुतायामिति इति शत्रुंजयः एतेवाचस्यादयः प्रस्कंभते प्रस्कंभवशायन्नेत्पन्ने इत्यादिना खशप्रत्ययो भवति खकारो १
मुमागमार्थः शिकारः शित्कार्यार्थः जनान् एजयतीति जनमेजयः भवेन्मिम् इतिप्रकुलास्यप्रत्ययोऽयं वाधपिः नाडीमुष्टिभ्यां नापापाति करसूत्रानात्स
नासिकात् १ पाता कोशीवतत् घटितस्य कूजवहंतेः कुलतः प्रत्ययिपुतिलानबद् स्याद्विस्यं यो ग्रा हूशिलपिः २ ललाटं तो वहन् भ्राहि ईषमितमानने वात्स
विः वातादिरिगाम सख्यात्तिशाईन्तस्तथा २ आत्मानं पंडितं मन्यः मुजंपयः कूलंपयः आस्यंधयः पुष्पंधयः नाडिंधयः स्तनंधयः पूर्वपदस्य हृस्वो १
वात्मः नाडिंधमः मुष्टिंधमः कुलिंधमः पाणिंधयः पाणिंधमः करंधयः करंधमः स्तनंधयः नासिकंधयः खारिंधयः वातंधयः घटिंधयः ङ्कर

कुमारः कुत्सः ... मनसादबोधनेदिवा = तपसपरमे १ = देरनामदेवो गुरादयः १ = समाराः = धद्धयत्ते = वालभ्रुवि = भ्रमरः पर्यन्तपति १ = सहस्रामसीो ० = पन्नगः
...नस्मात् उवशमसयाकर्तरि भवति मनस्यवयो धनेनस्मात् उवशम भवति खजकुलआस्य पुष्पेभ्यः
...भवति नाडीमुष्टिभ्यां नीपातिकरस्तन नासिकाभ्यः धात्वहस्याद्विसंयोगयोः धेटन यो खशम भवति खारी वातसुतस्य भ्यः धर्मधेटतयोः खशम्भवति ... लानरसूर्य जरो जेनर प्रापसो अनयोः खशप्रत्ययो भवति...
...भ्यः तवयनेकेवलसभवति असूर्यउग्राभ्यां दृशः खशम्भवति ललाटातपसंतपेः खशंभवति वहाम्भ्रायालिह खशम्भवति मितमानन खेभ्यः पचिखशम्भवति

2

शर्द्ध कोर्थः अहः उक्तं कर्त्तरि अत्र कर्मणि यत्क्रयारादौ = २

रुजरोगे । वहप्रापणे = १ अर्थं कोर्थः शरपङ्क्तौ = २ नर्वे कोर्थ्यु = ३ जप्तशसोशित्रमघम १ तस्थापने । गह केत । कोर्थ्यु । क्षज्ञ । तस्था १

लमुङ्कैः कूलमुद्रुहः संयोगान्तस्य लोपः अंहंषितदतीति अभ्रंकषः विधुन्तुदः तिलंतुदः अरुन्तुदः उग्रंपश्यः ललाटंतपः वहंलिहः अभ्रंलिहः मि

नंपचः सम्पचः [illegible] स्तनंधयः वातमजः मरुतामर्थं इव नेव इरंमदः शर्द्धनहः खुरकरणे धातोः किरतोर्थे खुरप्रत्ययो भवति खकारोन्त

त मागमार्थः अस्तं तद्भावे आढ्यसुभगस्थूलपलितनग्नान्धप्रियेषु कृञः करणे ख्युन् वाच्यः अनाढ्य आढ्यक्रियतेऽनेनेति आढ्यंकरणं स्थूलंकरणं सुभगं

करणं पलितंकरणं नग्नंकरणं अन्धंकरणं प्रियंकरणं भजसेवायाम् भजो विण् भजसेवहो कर्त्तरि विण्प्रत्ययो भवति णो व्यर्थः वेः वेर्लोपो भव१

ति अर्द्धं भजतीति विग्रहे चोः कुः वावसाने अर्द्धभाक् अर्द्धभाग् सुखभाक् वहप्रापणे भारवाट् वाहस्योशसादौ स्वरे होढः भारौहः सहप्रामर्षणे१

सहेसः षोढि वृहोर्वकारस्य उकारादेशो भवति शसादौ स्वरे परे उ सहेसकारस्य षकारादेशो भवति हकारे परे आङ्उपसर्गः तुराषाट् तुराषाड् अ१

तुनिवहतीति अनडुवाड् सप्तादौ अनडुहः अकारादस्मात्परस्य वाहो वाकारस्य उकारादेशो भवति शसादौ स्वरे परे शालिवहः शालिवाहौ एवं१

वारि वाहनौ वाहयत्र वाहरे वाह अस्तनयः शंकृत्रः शमु उपशमे प्रउपसर्गः शमेः शिविण् कृतः प्रशमविण् इति स्थिते उपधायाः दीर्घः वेरिति वे

लोपः मोनोधातोः धातोर्मकारस्य नकारादेशो भवति रसे परे नेच विण्प्रत्यये परे प्रकृष्टेन शाम्यतीति प्रशान् प्रशानौ प्रशानः प्रशानः अस्तन

अवेहन्भ्वस्तियोगे नाम्नः च्विवाचः नअस्त अस्तं तस्य भावः अस्ततद्भावः तस्मिन् वर्षकम्भ्वस्तिषु एतेषु धातुषु योगे सति नाम्नः च्विप्रत्ययो भवति चका

रश्चोदीर्घः इति विशेषणार्थः अवर्णस्य ईकारो भवति अन्यस्य ह्रस्वस्य दीर्घो भवति अन्यस्य एकारेण वक्तव्यः तेन दिवास्यात् दे

षाभावः स्यात्तेन अमिथुन मिथुनं क्रियते इति मिथुनीकरणं आकारस्य ईकारः वेरिति वेर्लोपः अशुक्लस्य शुक्लत्वेन भावः शुक्लीभावः भावेघञ् १

त्ली पं अमाला माला स्यात् मालीस्यात् असाहाय साहायं स्यात् साहायी स्यात् इमान् ईकारादेशो न भवति अहेतुः हेतुः क्रियते अनेनेति हेतु कृत वा

सलोपश्च चोपरे सकारस्य लोपो भवति अविमनसो विमनसो नभावः विमनीभावः व्यापार्थात् आप्नोति वक्तव्यः अदुःखिनं दुःखिनं करोतीति दुःखा१

करोति अंतो र्मनिपङ्कनिपवनिप आदेना च्चिवप्रत्ययमाने आकारान्ताद्धातोर्मनिपङ्कनि पवनिपप्रत्ययो भवति तेकर्त्तरि सुष्ठु ददातीति सुदामा नो

पधायाः नाम्नो नो लोपः राजन् शब्दवत् प्रकृत्या स्यामी ईश्वरी ईश्वरी ईशी स्यामी स्याम् ह्रस्व ईकारो भवति वकारात् किति परे धातोः पिवतीनां दी१

स्वकारो स्यात् मागमार्थः कारस्य अनुवन्धत्वात् शेषः वीरनाको = ३ अस्थूलं स्थूलं क्रियते अनेन इति

अस्ततद्भावेः ... = २

आगेआगेज्योजायेस्तेः=७ द्विशतीति १ प्रत्याहारस=२ जनपातुर्भीवे=२ वड्डा

ईकारो भवति किंति रस्वेपरेनक पिबापिब शेवलंकने सहनुवतीति सहित्वा पापाने सहपिबतीति सप्रीवा दुराचपने भूरिद्युतीति भूरिदावा अना १
कारांतस्यापि मनिपादयः सुष्ठु स्परणोतीति मनविच्च स्वरणा वृद्धि तमेभ्य दृश्यंते सुशर्मा सुष्ठु करोतीति सुकर्मा दृशिग्रहणाद्गुणनिषेधाभावः
पारहश्वा ह्रस्वस्य पिति कृति तुक ह्रस्वस्य पिति कृति परे तुगागमो भवति प्रातः एतीति प्रातरित्वा वनिपि भस्य स्यानेवाच्य विजायते इति विजावा १
ग्रो एत्र प्रपनयने ग्रोसतीति अग्रेगावा ग्रावाणौ ग्रावाणः नृपाईद्र ईपिबतीनम्सगोवाच्यः ग्रावाग्रीन दीवत केवलेभ्यो कनिप वृत्रध्रमिसवे सु १
नोतीति सुत्वा इते सोमस्त्वा पीवा पीवा क्विप् उपदेशमति प्रसतिचसर्वधातुभ्यः क्विप् प्रत्ययो भवति कपाविंतो तकुंवः कर्म्मकरोतीति कर्म्मकृत् १
त् चिञ् चयने अग्निं चिनोतीति अग्निचित् जुगुप्सतो देवान सोमीति दिवस्तुत पापाने सोमं पिबतीति सोमपाः दीर्घत्वान्नतकुः दृशिग्रहणादेः १
सर्वपश्यतीति सर्वदृक् विशांकरतिकत्वं विरस्याने मर्मवित् दिशं प्रतिशर्ने दिशाकः दिक् क्विपिवचिप्रछायातस्कुकरपुनुष्टीणां दीर्घः संप्र १
सारणाभावश्चवक्तव्यः उच्यते यावार्क क्रोपरतायो किंतिमेंनुनासिकेनाच अकेडदने तत्वप्रभ्यातीतितत्वप्राशः तत्वपश्यौ तत्वपाश्वः पक्षे १
तीप्यायो पक्षादेशदीर्घतावक्तव्यः चकारात पक्ष्मस्य सम्प्रसारणाभावात तत्पक्षैतीतत्वपाड् तत्वपाक्षौ तत्वपाक्षः आयतं स्तौतीति आयतस्तूः
स्वयंभूवत् पुमन्सप्तौ कटंप्रवर्तीति कटप्रूः जगती जवते ग्रस्मोत्रः श्रिञ सेवायाम सुष्ठु श्रयतीति सुश्रीः न हिवृत्तिमृषिविदिरुपिसरुचिसहि
तीमी सहित निष्ठु क्विवेतेषु पूर्वपदस्य दीर्घो वाच्यः नाहवधते नहोपः उपानत् नीवृत् वीवृत् मर्माविद् पादुट् अभीरुक् शासक् होढः शरात्
सहते ऋषोशारासहः गमयमनमहनेततनीनां क्विपि मस्य लोपो वाच्यः कृपिवादयीतत विकीर्षइतिधातोः क्विपिपतःस्य कारलोपः क्विपसवां
पदान्तलोपः सकारस्य संयोगान्तस्य लोपः क्विविहिसे इकृञ्करणे कटचिकीर्षतीति कटचिकीः कटचिकीर्षौ कटचिकीर्षः कटचिकीर्षतीति कट
चिकीः कटचिकीर्षौ वहगाणने क्विवंतेवसनुसोडलादेशो वाच्यः सावनडुह तेनसम्यकरानते सोमस्पाट् ध्यैचिंतायाम ध्यायते क्विपि संप्रसा
रणं वक्तव्यम सस्वरस्य संप्रसारणं दीर्घस्मदीर्घः रुबारहस्वः सुष्ठु ध्यायतीति सुधीः पुतिगकृति नहातीनां क्विपिदित्ते वाचम पुनःपूर्वस्य संप्रसा
रणं वक्तव्यम दियुत्तनगत् महोनेदीर्घश्च नहः इतिप्रयोगा दृशेः क्सकौचोपमानेकार्ये दृशेर्डीलो पक्सकौ च मन्यपो भवतः उपमानेकार्यसति

इहकरतो ४
सहप्रातिगर्भवि
सोःवने=५ दृयाति
पिवति ५
मर्माणिवेत्तिमर्म
वित्=७
वृक्षिइति ८
सुस्रः उकारस्य
ऊः=
सहआमर्षयतो ६ तत्र
विस्तारे ६ = धात्वर्था
वायुतेकश्रिविति ६ नि
रुणवर्त्तते ६ मर्मको
पीनेव ६ प्रवधिति ६
नमस्कृत्वेषाहेच ५
तत्र विस्तारे ५

महर्वक्ता १ ग्राम्यतश्च
वेत्त १ कटसूत्रंपु १
कुश्चषरति षत्वं षो २
निष्टत्वे ४ संपूर्णा ४
णाहवंधने नत्वनिवधना
नेविध्यतिविदज्ञाने वेत्ति
यवर्णीयावर्तते रुचिशुरि
दीप्तौ रोचति शोचति
चोरेवार ६ प्रकर्षेण ६
चोरोचोरतेजविस्तारे =५
इच्छायामात्मनासः=६
कुश्चषरतिषत्वंमोदरति
उते=२
योतति २ गक्रति २ गमय
मनमहमनतीनांक्विपि
मस्यलोपो राम वाच्यः
वकः

विदुष=२

गृह्णाति संयत प्रणत तत्नमत वृत्रहन परीतत स्वतत ५

३

अनोवदतीति अनम्नान राजदीप्तौ किवंतेराजते समस्या तुस
राआगावाच्यः

इयं एव दृश्यते

किंशब्दस्य कीशादेश इदम्शब्दस्य
शीशिकारः शक्यार्थाः ३=

वकारात् क्विप् आ सर्वादेः एषु प्रत्ययेषु परेषु सर्वादेरात्वं भवति अमर इव दृश्यते अमादृशः कर्मण्युपपदे उपमाने टक्सक् प्रत्ययः क्विन्चाणुणा शि
तः रित्वादीप् अमादृशी सकृत्प्रत्यये त्यमादृशः स इति स्थिते त्यदादीनामः षढोः कः से क्विन्प्रत्ययः कसंयोगे तः अमादृक्षः दृशि कः अमा
दृक् क्विपि दृशि ग्रहणं कञ्वतिकत्वं सपवद् दृश्यते इति तादृशः तादृक्षः तादृक् किमिदमः कीशीशोव किमशब्दस्य इदम्शब्दस्य च की शीशौ रतेना
वादेशौ भवतः किंवद्दृश्यते इति कीदृशः कीदृक्षः कीदृक् ईदृशः ईदृक्षः ईदृक् भवदादीनां च टेराकारो वक्तव्यः भवानिव दृश्यते इति भवादृशः
भवादृक्षः भवादृक् युष्मदस्मदोरन्यपोरकत्वेत्वमआदेशः अहमिव दृश्यते इति मादृशः मादृक्षः मादृक् त्वमिव दृश्यते इति त्वादृशः त्वादृक्षः त्वा
सर्वादेशप्रत्ययेषु ६ दृक् वशब्दादेषु समानस्य सो वाच्यः समान इव दृश्यते सदृशः सदृक्षः सदृक् अदसोऽसः अदसशब्दस्य अमु आदेशो भवति दृशेष्टकारादौ च परे
यकारवर्जे १ अपरतः असाविव दृश्यते इति अमूदृशः अमूदृक्षः अमूदृक् वयमिव दृश्यते अनेनेति अस्मादृशः अस्मादृक्षः अस्मादृक् यूयमिव दृश्यते यु
यः स्वद्दृश्यते सद्दृश्यते एष एव दृश्यते ८= ष्मादृशः युष्मादृक्षः युष्मादृक् यादृशः तादृशः एतादृशः अदसोऽमी अदसशब्दस्य अमी आदेशो भवति सर्वस्मिन् विषये अमीदृशः अमीदृक्षः अ
मीदृक् मनिन्निरतीते धातोरतीते काले शीले च णिनिः प्रत्ययो भवति करणे उपपदे यजेर्णिनिर्वाच्यः अग्निष्टोमेन इष्टवान् अग्निष्टोमयाजी अग्निष्टोमे
विदितं अग्रवीत २ न इष्टवान् उपपदे शीलमस्येति वा स्वर्थः उष्णभोजी हन्तेर्णिनिर्भूतार्थे णिनिर्वाच्यः हतवान् पितृघाती क्विप् कर्मण्युपपदे धातोरतीते काले शीले च क्विप् प्र
अज्ञाणं हनवान् त्ययो भवति क्विप् हनहिंसागत्योः ब्रह्महा भ्रूणहा वृत्रहा सुप्तपितिकिलिवक क्विन्नाभावः कर्मकृत् कर्मकृत् पापकृत् पु
सोमसुतवान् ५= ण्यकृत् शास्त्रकृत् सोमसुत् अग्निचित् राजयुध्वा राजकृत्वा सहयुध्वा सहकृत्वा सत्वा यज्वा सुत्वानौ डः सरसिजं कमलं पङ्कजः सरोज
राजानं कृतवान् ५ डित्वाट्टिलोपः गम्लृगतौ सर्वत्र गच्छतीति सर्वगः सामम् इत्यादिनैमिड कौ तव धातोरतीते काले क्तक्तवतू प्रत्ययौ भवतः भावकर्मणोः क्तः
कृतचुकतं निमित्तप्रजनीह कर्तरि क्तवतुः ककारो विनो स्थानेत्वया भावे नपुंसकत्व देवदत्तेन कटः कृतः कटं कृतवान् उकारो नुमविधानार्थः कृतवती अगत इत्यत्र लोपस्तनुदाप
तनं नामिति मकारलोपः आगतिनिष्ठतो स्थितेन नमक्रमः सर्वं कृतवान् त्रिलोनम् इत्यत्र स्वामी इति रूपसवरकारः भावे नपुंसकत्वम् गत्य
र्थाकर्मकाच्च कर्तरि क्तः गत्यर्थाकर्मकाच्च धातोः कर्तरि क्तप्रत्ययो भवति भावकर्मणोरपि कृतस्यागमः ग्रामं गतो ग्लानः स्थितः सुप्तः

त्रिलिसर्वादेशार्थ

भवानकोर्थत

सर्वस्मिन्विषये कोर्थः
एकत्र की क्विप् परे ८
असौ इव दृश्यते ८=

उपकृतवान् ५
अग्निकार्य
राज्ञा युद्धवान् ५
सह युद्धवान्
सरसिजं
पङ्कजः

अप्रत्यासीन पभावे नपुंसकत्वं २ अस्यादिति

सर्वस्मिन् विषये
कर्मकर्तृ
उपसर्गप्रकारे ५=

सहकृत्वा सहकृतवन्तं इति स्थि
तेनोपधा ...
नवकृत्या २

कर्मणि क्विप् ... कर्मणि उपकरोति
इतोदृश सपितिकिलिवक ६
कृतमिति इत्यत्र ८=

ग्राममिति २

तु गंतांगतः शमदमउपशमे अकर्मकत्वात्कर्मणि क्तः शमादेर्नमां नस्यवक्ति निक्रसेटी दीर्घो वाच्यः शान्तः दांतः श्लिषशीङ्स्थाआसवसजनरुह
जीर्यतीनां सोपसर्गत्वेनसकर्मकाणामपि कर्त्तरिक्तोवाच्यः लिलोपोदीर्घश्च हरीरमामाश्लिष्टः शेषमधिशयितः अधिशीङ्स्थामामार
धारोकर्म अधिपूर्वाणामेषामाधारः कर्मसंज्ञकः स्यात् स्वर्गमधितिष्ठितः भक्तो हरिमुपासितः आश्रितः एकादशीमुपोषितः आश्रितः तः
मनुजातः वृषमारूढः होढः तथोऽः नगरमनुजीर्णः शिवः रः रेफाउत्तरस्यक्तस्यनत्वं भवति यद्येतेनरमाश्लिष्टाइत्यादि मदहर्षे मत्तः कांतः
क्लोवासेट् भ्वादेरुकारोपधान्तस्यपरः सेट्क्तप्रत्ययोवाकिद्भवति शीङ्स्विदिमिदिक्ष्विदि धृषइऽसेट्क्तः किन्न भवति द्युतद्योतने द्योत
तितगुणः द्युतितंतेन प्रद्योतितः मः क्षतः गुणः मर्षितः मृषितः पूङ्सोधने पूङोवाक्तः सेट् पवितः पूतः शयितः भ्वादेकिंत्वधितः धृ
अतेःसोगुडः कुथप्रवगामने कुडः कितः उवर्णान्तान्नऋवर्णान्तान्नउदित्विश्रियश्च धातोः परस्यक्तप्रत्ययस्येट्न भवति भूतः द्युतः वृतः श्रि
तः स्वयतेः संप्रसारणस्यदीर्घः शूनः स्रावीदितः श्वयितः ईदितः स्वधातोः परस्यक्तप्रत्ययस्येट्न भवति जीनाक्तवर्तमानेपि जीतो धातोः
नामतिबुद्धिपूजार्थानां च वर्तमानेपि क्तप्रत्ययो भवति दसुपमोदश्च दकाराउत्तरस्यक्तस्यनत्वं भवति दकारस्य नकारः भिदिदारणे भिन्न
मत्तैतेनवर्तमानेपि इति भावकर्त्रोरिपादीतः त्विषिदा गात्रप्रक्षरणे आयासेन प्रस्विन्नः प्रस्वेदितम् क्ष्विदिदा स्नेहमोचने क्ष्वि
ष्णः गुणः द्वेदितंतेन त्रिमपवधाप्रगल्भे स्वादिः पर्षितः धृष्टः मनज्ञाने मतः लोपलनकरातन्नाउपवगमने बुधः बोधितः रजन्... क्ल
तः कूजितः मः अदेर्जग्धः किति अदेर्जग्धरादेशो भवति किनितकारपरेक्त्वापि जग्धं रः रेफाउत्तरस्यक्तस्यनत्वं भवति क्लविदेशे क्लतरः
द्योर्विहसे विकीर्णः णत्वं विस्तरेण ऋस्वपोहानो यकारोनुबंधः जीर्णशरीरं हृरीङ्हनौ हरातं त्वादेयोदितः त्वादेरोदितश्च धातोः क्त
स्यनो भवति लूनछेदने लूनः प्लूनः ग्लावयोहानो ग्रहाङ्क्लिति ... भुजो कौटिल्ये भुग्नः ओहाक्त्यागे स्वामी हीनः षूङ्दूङ्डीङ्
दीङ्धीङ्मीङ्रीङ्लीङ्व्रीङ् एतेषित्नवच्योदितः षूङ्प्राणिप्रसवे दुङ्परितापे डीङ्विहायसागतौ दीङ्क्षये धीङ्आधारे मीङ्प्राण
वियोगे रीङ्स्रवणे लीङ्श्लेषणे व्रीङ्वरणे हिनाति सूनः दूनः डीनः दीनः धीनः मीनः रीणः लीनः व्रीणः ओप्यायीवृद्धौ प्यायः पी

अमोदीत २
गत्यर्थाकर्मकाच्च कर्तरि क्त इति
अनेनाकर्मकात् क्तः अजासीत्प्रभृति ४=

वरत्नवाःसंयोगादेलिः१

दत्तः दत्तवान् स्वरांतोवा स्वरांतादुत्तरस्य दावातो भवति किति तकारे परे४

ओ॰शोभवतिनिष्ठायां ओदितत्वान्नस्यनकारः पीनः हिदये हियोनिष्ठायांकर्तरिदीर्घोवाच्यः दीर्घत हियोनिष्ठायांनस्यनोवाच्यः हीणः
हीणवान् बितोनुम संयोगांतस्यलोपः नोपधाया हीणमुरिलमर्थः पटीयोटितिकिं भावकर्मणोक हितेतेन हितःकामोयेन परलबसं१
योगादेशटंनानिष्ठानस्यनोवाच्यः म्लाणः संध्यवराणामा ग्लैम्लैहर्षक्षये ग्लानः म्लानः धेट्पालने घ्राणघ्रावा घ्राणदिष्वनत्वंवानिपात्यते
घ्राणः घ्रातः त्राणः त्रातः ह्रीणः ह्रीनः वृद्वत्रुदक्षोरणे वृत्रः तुन्नः तुन्नः तुन्नः विद्ज्ञाने विदितः दोरति दाइत्यस्मद्दत्भवतिकितितकारेपरे
प्रत्तः प्रदत्तः अवत्तः अवदत्तः नाम्न्युपसर्गस्यदीर्घोदत्ताभितोवाच्यः नीत्वधासोहितिनिष्ठायांवाच्यः हितः धाट्याप्रमर्दिंमिसदतक्रस्यनत्वाभा
वः ध्यातः ख्यातः धर्तः राल्लोपः रेफाच्छ्वयोश्छ्वोः लोपोवाच्यः कितिनकारेपरे मूर्छितैविचितो मूर्तः मनः यजक्रशधराजादेषु ष्टुत्वं१
संप्रसारणम् इष्ट ड्डुवपबीजसंतानसंताने उप्तवहप्रापणे ऊढः तयोर्डः इत्व ढिढोलोपोदीर्घस्य ऊढः वोमवीतः हुतः हूतः वदव्यक्तायांवाचि
उदितः वचपरिभाषणे उक्तः वसिनिवा वोसिर् उषितः स्वपशृयुतायाम् सुपितः निष्यणपि सृष्टः ग्रहग्रहछेदने स्कारादिग्रहसंप्रसारणं१
गात्व वृक्णः वेयेनिष्ठायां शदन् जनखनोऽणनिष्ठायाम् जातः खातः पचोवः एवपरसककस्य वोभवति पक्वः पक्ववान् क्षायोमः क्षामःपरस्यमोभ
वति तैवप्रे म्लानःक्षाम शुषक शुषेपरस्यकस्यकोभवति शुषशोषणे शुष्कः स्फायः स्फी स्फायः स्फीर्भवति निष्ठायांस्फीतः घेट्पाने
स्याभी पीतं शोषणे शीतं पीतं दिते सोन्तिकर्म मितं सेदितिनिष्ठायांविलोपोवाच्यः वारितः पाचितः क्तक्तवतुनिष्ठासंज्ञौ इतिनिष्ठाधिकारः॥
भेदकानोऽणवेतक्रियायां क्रियापदेनमथानेसमिधातोरतीतेकालेक्वसुकानौप्रत्ययौभवतः नौचयणपइतिवत भवतः पराणपर१
सेपदेतयक्वसुपया आत्मनेपदेयत धाकानककारोगुणप्रतिषेधार्थः तस्यणवाद्वित्वादिर्वचनं उकारोनुमविधानार्थः रूपानांनपवपाः वा
मसंज्ञायास्यादिः बितोनुम नसम्महतोपोदीर्घः सोच हसेपःसेलोपः विदिरविदारणे विभिदान् दकवरणे चकवसशब्दस्यनुमागमः१
चकवान् सेयवकवन् चकवांसो चकवांसः वसोर्वउः चकुषः चकुषा वसांरसे चकव ध्यामित्यादिचकवत चकवट चकुषी चकवासि इत्यादि
चकुषी चकुष्यो चकुष्यः वकारेमर्थः अनिदत्वान्नेट् उभयपदत्वादात्मनेपदेपि आनप्रत्ययः अरे रात्वं चकाणः चकेरमर्थः पपट्टि१

विश्वप्रवेशनेविवेशार्थ

इणः किति एण हीष्ठवेस्पदेर्ज्ञावाच्यः =४ जागरां चकार =१ ददर्श =१ जहृ मल्हस्रनयोः जजल्हरति =२ ऋगतो ग्रारेति =२ बभूव इति =१

भजसेवायां भेजे बभाज =१ ग्रस्मवलोकात् काजहार्ष =२

वान् बभन्वान् जागरांचकार जजागवान् कतद्विता नामेकस्वराणामा दन्तानांच इणवसोरेववसोरिडवाच्योनान्येषां बभूवान् भुवोवुक् व

भवुषः आदिवान् वसोत्वादिड्भावः आडुषः आदिवशामित्यादि जजल्हवान् आरिवान् दरिद्रते रनपि नित्यालोपत्वेननेड् ददरिद्वांइ १

ति ददरिद्वान ददिवान आनोनुपि ददुषः विददनगमविशदशाण्तेषां धातूनांवासुप्रत्ययेवाइडवक्तव्यः गमेरिवो जगमिवान् जगन्वान् ह

नोहः जघ्निवान जघन्वान् विविदिवान विविद्वान् ददर्शिवान् ददृश्वान विविशिवान विविश्वान् इणोदीर्घः ईयिवान शतृशानौतिमेव

ते क्रियायाम् क्रियापदेसमानेशतृशानौप्रत्ययौभवः लौचतिमेवत परस्मैपदात्मनेपदयोर्भवतः पचश्रतइतिस्थिते ग्रपकर्त्तरिग्रदेस्यकारलो

पः नामसंज्ञायांस्यादिविभक्तिः चितोनुम हसेपसेलोपः स्वकारन्वेधास्मनमागमपवननदीर्घनापचन ग्राह्लेपठन तिष्ठति गायति गायन्

गच्छति गोगायने सुमानेऽतः ग्रकारस्यानेपरेमुगागमोभवति उकारउच्चारणार्थः ग्रपकर्त्तरि पचमानः यजतीति यजन् यजतेसो यजमानः म

नुताने दिवादेर्यः यस्यमानः ग्रामन्नुतेइति ग्रामन्वान् कुर्वन् कुर्वाण डिस्वाडुः क्रियमाणः यनुययते दिवादिःयस्येन् उपसर्गस्थनिमित्तात्कत्व

कारस्यणत्वंवाच्यः प्रसीयमाणः ग्रासउपवेशने ग्रासेरानई ग्रासधातोःपरस्यशतृप्रत्ययस्य ग्रान् ग्राकारस्यईकारोभवति ग्रासीनः वादीघाः

शतः ग्रवर्णात्स्वरस्यशतृप्रत्ययस्यवानुमागमोभवति ईकारेईपिचपरे तदव्ययने शतृःप्रत्ययःशिल्वावतवर्त्तन् मुदादेरः ग्रदेस्यकारलोपः तुद

न्इतिस्थितेनपुंसके ग्रोइतिप्रथमाद्वितीययोद्विवचने इमौ ईकारेचकृतेनुमप्राप्तयमिदंस्यात्स्वरात्स्वरेवक्तव्यः ग्रनुस्वारःतुदत् तुदती तुदंती तुदंर

ति ईपिपरेतुदंती तुदती स्त्री ग्रपयोरानित्यं ग्रपप्रत्ययप्रत्ययस्य धिनोःकारात्स्वरस्यशतृनुमागमोभवति ईपोःपरतः शिल्वाचतवर्त्त ग्रपकर्त्त

रि भवंती दिव्यंती पचंती श्लिष्यालिंगने नित्यंनुमष्ट्रिश्यंतीइत्यादि द्विरुक्तानांविशेषमाह द्विरुक्तानां जक्षादीनांचशतृरनुमप्रतिषेधोवक्तव्यः शौ

वानुम द्विर्वचनहस्वः ददत् ददती ददति ददंति दधत् बिभ्रत् जक्षत् जाग्रत् दरिद्रत् चकासत् ग्रनुशासत् इत्यादि विदज्ञाने विदेर्वावसुः विदे

धातोःशतृविषयेवावसुःप्रत्ययोभवति चितोनुम् नसम्महतोःधोदीर्घेशोवहसेपःसलोपःसंयोगान्तस्यलोपः विद्वान्विभेतिकृतस्तान् पवेविदन् वि

दंतै विदंतः इत्यादि ग्रत्रभवततत्रभवच्छब्दौप्रस्याधौनिपात्यते ग्रत्रभवंतोभदमिश्राः इत्याइत्यर्थः तत्रभवद्भिर्भगवत्पादैर्भणितं शीलेतृणःधातो

पचतिरिदंभवत गन्रुसर्गतौ... इयाय पचते =७ ग्रयति =८ ग्रासे =४ तुदति =६

समु ५

पचति ४ श्लिष्यति ४

प्रश्नलक्षणपातिते = ७

समासप्रत्ययोइतिन प्रतिपलोपत्व गरसेरा इत्यतिहरणेहरणशीलः हर्ता

ऊहनशीलः = स्वनशीलः २ =   निपश्चेरीलोहपश्यशीलः = विपणशीलः = स्थानशीलः ३   द्रष्टा शंतातार्थः १ = पचिनंपद्वा देरतिनंदानं यादिलात्व सुप्रत्ययो भवति प्रनमत्यया तकृञ मदनशीलः = नीकृशापने इस्तिनयनशीलः १ =   रवु सौम्य = वोरे = नीकोकरतिः   ऊडनशीलः

करणप्रत्ययोभवति शीलेस्वभावार्थे डुकृञ् करणे णकारप्रत्ययमेत्नापनार्थकरणशीलः कर्ता हृञ् हरणे हरणशीलः हर्ता नेता ग्रनिरत्नाचेद गुणः २
सृ सङ्कः धातोः शीलेर्थे रमु सङ्कृप्रतेप्रत्ययाभवति अलंकृञ निराकृञ प्रजने उत्पच उत्पत उन्मदरुच अपत्रपत्रवृषु सहचरे भ्रंशान् स्थानशप
तेभ्यः रमुः अलंकरणशीलमस्य अलंकरिष्णुः निराकरणशीलमस्य निराकरिष्णुः प्रजनिष्णुः उत्पचिष्णुः उत्पतिष्णुः ग्रस ग्रदने दिवादि ग्रसनशीलमस्यग्र
सिष्णुः उन्मदिष्णुः रोचिष्णुः अपत्रपिष्णुः वर्तिष्णुः सहिष्णुः चरिष्णुः भाजनशीलोयंभाजिष्णुः स्तो भिलोपाभावोवक्तव्यः कारयिष्णु इत्यादिप्रयोगेष्वस्य
सुप्रत्ययः निभोगुणाभावोवक्तव्यः ग्लाजिस्थाम्स्नाविपद्मपरिमृजएतेभ्यः स्नुःप्रत्यय ग्लास्नुः जिष्णुः भूष्णुः निभोर्गुणाभावस्मावस्न स्थास्नुः ग्लास्नुः १
पतिष्णुः परिमार्ष्णुः ग्रसिष्णुः ग्रस्तोपसर्गात्कुणः ग्रसन्नयमतिपतिविषएतेभ्यः क्नुःप्रत्ययोभवति उपस्तिष्ठते असति गृध्नुः गृधु ग्राकांक्षायाम् दिवादिः गृध्नुः १
ककारोगुणप्रतिषेधार्थः निपधापागतौ स्वादि धृष्णुः क्षिप्नुः विष्णुर्यासो विष्णुः स्थाणु धाकोकरण धातोः शीलेरर्थेधाकउकञाइत्येतेप्रत्ययाभव
ति जल्पभिक्ष कुट्टलुण्टवृङ एतेभ्यः षाकन्स्त्राकः भिक्षुग्रास्राभिक्षाकः ऊहेछेदने कुट्टाकः ऊट्टियौर्य्ये लुण्टाकः इदितत्वान्नुम ग्रादिकृत्स्याया ऊटाकः वृ
ङ्संभक्तौ वराकः सानुग्रासमभितएभ्यः अप्रत्ययः चिकीर्षुः निनृत्सुः शसमनो ग्राशंसुः इच्छायामात्मानः सःववपरिभाषणे दिलयासे वावदूकः
पातः इत्यकारलोपः बलुमाधातुः प्रमयः वक्रमिक्षुः विविक्षुः भिक्षुः लषपतपदस्थाभूवृषहनकमगमशॄभ्यः उकञ्प्रत्ययोभवति लषुकोतो
लाषुकः पातुकः पादुकः स्थायुकः भावुकः वृषशब्दो वर्षुकः घातुकः कामुकः शरुकः स्पृहिगृहिपतिशीङ्भ्यः आलुचाच्यः स्पृहिस्थाया स्पृह
णे पतएश्वर्ये चपत्रुराद्योर्मता ग्रालोविलोपाभावोवाच्यः स्पृहयालुः गृहयालुः पतयालुः शयालुः नमादेरः नमकम्पिस्मिङ्जसकमहिं
सदीपएतेभ्योरःप्रत्ययोभवति शीलेर्थे नम्रः कपिवलने कंपतेरिमवंशीलः कंप्रः स्मेरः जसमजने ग्रजसंशतनमिमर्थः कम्रः हिंस्रः दी
प्रः घसादेक्मरः घसत्यदने सृगतौ ग्रदभक्षणे एभ्यःक्मरप्रत्ययोभवति शीलेर्थे घस्मरः सृमरः ग्रद्मरः भिदिविदिछिदि एतेभ्यः कुरचवाच्य विदुरः
भिदुरः छिदुरः भासादेर्घुरः भासभञ्जमिदएतेभ्योघुरप्रत्ययोभवति भासदीप्तौ भासनेशीलमस्यभासुरः भंजमेदे भंजोकर्मोति वकारमकारयोः
ककारगकारोभवतोविनिपरे भङ्गुरः मेदुरः यङऊकः यजजपदशवदाभ्यो यङन्तेभ्यः ऊकप्रत्ययोभवति शीलेर्थे लक्षणसन्निपातो यङलुग भ १

सहतिरुहरणशी
लं सुसहर्षतिइति
हरणशीलः वर्धते वा
विनशीलः प्रवर्तनशी
लः वृद्धो लः ६ =
विनशीलः प्रभवन
लः = नष्टपृच्छकाया
रमणशीलः ८ = वरमृ
शीलः = विधीर्षलशी
लः ७ = विवस्तशी
लनशीलः ७ =
पतशीलः = पतनशी
सहायकशीलः =
शीलः = उत्थान
ग्रानाउकभव
म = वृषलणशी
हसनशीलः हनो
६ = विरलशी लेहनं
लः २ =

पचतिरुप्रिपवनशीलः
पतिनिइतिपतनशीलः
इत्तवर्तनेइस्वृद्ध्यर्थे
दहराः सर्वणे = वरणाति
भवतणयोः = भक्षणाया
आञ्जदीप्तौ =
लानशीलः = नय
नपीलः = भवनशील
स्थानशीलः स्थानशी
लः ५ = वृषशीलः ६ =
वनशीलः = तिहर्षलः
शीलः ६ = वीरस्य
दृषौ वर्षा ८ = ग्राहस्य
वशाहः ८
कामनशीलः = शर
नशीलः
कम्पनशीलः = कम्पनशी
लः = हिंसनशीलः =
दीप्ति दीप्तो सेवन = र्थ
भेदनशीलः = २

गृहउपादानेनिग्रहणशीलः = होहः पहोः कः   सेकिलानकवसयोगे   त्रिमिदास्नेहने मेदनशीलः १ =   ग्रोदृग्गमवर्जितेनिपविषयेजेलोपस्या वरनिग्रमेन ५ =   कंपनशीलः ग्रदने = शयन = पतन = लः इदितो नुम् ४ =   स्मर्थेद्दसने स्मयनशीलः = ग्रजसनशीलः वसनशीलः = सरणं = ग्रदने २ =   यजने २ =

भामनशीलः ५= दंदैति दशनशीलः २= इभवर्णो प्रचारी ८० सरशीलः २ गर्मानहरेरञ्च जम्भोजः जनि ६ गमन ३ अति शयेन सादे पद्यत अति शयेन यायजि शीलः १=

वति अतिशायेसादेर्यङ् इतिवेति द्विर्वचनं यायजयङ् इतिस्थिते आत ङ्मकारस्याकारः सपातः कुकप्रत्ययैः यङोलुक् यायजूकः इन्यापोशीलं इत्यर्थः जनेरू १
कः दंशदशने चमनपानृकः नोलोपः दंदशूकः सर्पः जनिजनने जजन्तूकः वावदूकः जागनिद्राक्षये जागर्तेरूकोवक्तव्यः जागरूकः इलनशुजिसृगो
म्यः करपवाच्यः इत्वस्यपिनितकः इत्वरः नश्वरः जित्वरः सत्वरः गमोमस्यलोपः करपिवाच्यः गत्वरः भियःक्रुकुकौवाच्यौ भीरुः भीरुकः
प्रवंवोराकः शरारुः वंदारुः इषेरुकश्च इषेरुप्रत्ययोकानादेशश्च इकनीत्येवं शीलः इकुः स्थाईशभासपिशकसेवरः एभ्यः वरप्रत्ययोभवति स्था
वरः ईश्वरः भासदीप्तो भास्वरः पिशकसगतो पेश्वरः कस्वरः ग्रादेतः किर्द्वेश्च भते आकारांदिकारांतात्धातोः जननमित्रमम्यश्चशीले वर्तमानकालेकि
प्रत्ययोभवति एवादिवज्रातोश्चद्विर्वचनंककारः कित्कार्यार्थः दमः सोमपयिपिर्यजेरदिगोश्चकिपरे तथानकानवग्रिराजदिपोइसीकेमहाद्विजात्१
तद्धजद्विर्महाश्च पर्थिनेमिर्नेपगुणोपित आसनानानाकृतिविवेगणोनगिमेधनैर्भुक्ता २ इति शीलाधिकारः ॥ अथोणादयः सर्वोणादयः सर्वस्मिन्
कालेउणादयप्रत्ययाभवंति कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण् एभ्यः उण् कृञ्करणे धातोर्नामिनः करोतीतिकारुः णित्वाद्वृद्धिः वातीतिवायुन
यो आतोयुक् वातीतिवायुः पिवतीतिपायुः मायुः डुमिञ्प्रक्षेपे मिनोतीतिमायुः स्वदआस्वादने स्वादयतीतिस्वादुः साधुः आशुः सितनमी१
गमिमसीसचिप्रविहिपाकुशिभ्यःस्तुन सिञ्बंधने सेतुः तंतुः गंतुः मसीपरिणामे मस्तुः सचसेवने सक्तुः प्रवलेवकारस्योकारः ओतुः हेतुः
पीतुः कुशाश्रूश्चमेयुरेवेच क्रोष्टु प्रवनेर्वकु प्रवरूलोपानेच इकारोत्त्वागार्थः कित्वात्संप्रसारणात इति उकारः अवतीति ओम् ओमो ओ
मः अर्तिवृद्धिभ्यां मनित् अर्तेरसात्वानामनेलित्वाद्वृद्धिः अरतीत्यात्मा वृढि वर्द्धो मनः ब्याया उरः मनिपरेषुपधाया अरः१
कारस्यरेफोभवति वर्द्धतीति वेदत्वाद्ब्रह्म धमृहृज्वलस्तृसहुममहिभायाकापत्तीषद्रः एभ्योमः धृञ्धारणे मप्रत्यय
धारणाद्धर्मः तृणाः स्तनिगर्णा गर्म ह्रमेचते काटतेचवर्मः घर्मा नेत्रंतः यमः स्तोमः होमः मर्मः देमः भीमः यामः वामः
पत्मः नेमः श्यामः तोमः पद्यंभीधवोर्मक् भीमः धूञ्कंपने धूमः धाटेरुलि धाटेधातोरुलिः प्रत्ययोभवति धूपते इति१
धूलिः अगिगतौ इदितत्वान्नुम अंगतीतिअंगुलिः शासादिभ्यः वाराष्ट्रः शासनअनुशिष्टौ शास्त्रं शसुहिंसायां शस्त्रं असक्षेपे

रैवाने प्रायेच राधति २= पदगतौ पद्य ते २= अरतिरे= बिभी भयेविभेति २= धूनोति नीयते २ अटक्तीति= स्तौतीति= स्तोतीति= प्रपद्यापाणमोप्यते २ आसतिअनेनेति १=

ककारकितिराजनस्नोपधाया नास्नोनोलोपस्सौ ४
तेजते नपतिस्तेजः नपति रंजरामे रंजति ७
आगमिष्यति १

पणेः ग्रस्तंतीच प्राप्रणेः नेत्रं रोद्रखंडने दात्रं पापाने पात्रं णहबंधने नद्धं वमत्राच्छादने वस्त्रं इत्यादि भविष्यदर्थेणिनि ग्रा
गामी भावी गमेर्ड्डो गच्छतीति गौः ग्लानुदिभ्यां डो ग्लायतीति ग्लौः नुदप्रेरणे नुदतीति नौः स्नापतेः स्नौ च इह स्यैप्ये
शब्दसंघातयोः टिलोपः छिन्तः वयोर्वसस्तोपोवक्तव्यः स्नापतीति स्नौ नलतेरीमुक् च लल तद्दर्शनांकयोः लक्ष्मी राजादेः क
नराज धन्वप्रतिदिव श्वष्वन तदंशपचिपयः अपान्तपतेराजादयः राजटीसो राजतेरसौ राजा धन्वगतौ धन्वतीति ध
न्वा पुगतौ नुधातौ पुवतीति पुवा प्रतिदीव्यतिरति प्रतिदिवा ष्टषष्टौ वर्षतीति वृषा नशोत्र्याप्तौ नशा दश
प्रतेदशातीतिदश्वा नलोपः पचिविस्तारे पंचतीति पंच षपसंबंधे अष्टुङ्व्याप्तौ अनयोः सलगवक्तव्यः सपतीति सप्तः
अष्टनु स्तुतौ अस्मुगुलोवक्तव्यः नव सर्वधातुभ्यः अमुव च पीङ्पाने पयः तेजः नपः असितसलोपोवाच्यः रजः रस्तः अ
र्चिहचिशुचिहृसृपिछाद्छिदिभ्यः इसुः अर्चिरुचशुचदीप्तौ रोचिः शोचिः इति सपगतौ सर्पि छादसंवरणे चछादि छदे
रिसमनवछन्किवं तेशुद्धमः छदिः उकुदिराटीसिदेवनयोः कुर्दिः सर्वधातुभ्यः इवमनो तनुविस्तारे तंत्रं मन मंत्रं य
म यत्नं छादि छत्रं कर्म वर्वर्मदाम सर्म धाम छद्म धनार्चिचलीष्वसातपिनियजिभ्यः उरु धनशब्दे धनुः अ
गतौ गुरुः अरुः चतिरुव्यक्तवाचायां चिवचतः पहुः वपुः नपुः जनः यजः अव तसलं तंत्रिभ्यर्ई ईः अवीः तरीः तंत्री तत्रिधा
रणे सौकार्यो केलिमः लुलेनभियनेभिदेलिमः काष्ठं पचेलिमा अष्टकाः उल्लादयोः परिमिताः प्रयोगमनुसृत्य प्रा
योक्त्वात हार्देर्व्यञ्ज्वदेईकारस्यधकारोभवति ऊपत्यये परे वरप्रापणे वहति गरुभारमिति वधः कृषश्चावि
र्षणे कर्षेकश्च कर्षेकआदेशोभवति ऊप्रत्ययेपरे कर्षतिरति शरीरंकर्कुः ऊष्ट विकारः पयतेरनिपदः कमकांत्ते

सहोणवाप्यरतिऊ सुखेनपचतिमाप्तोऊ
चवतिष्ठ पिपर्विष ऊवशीजसंतानेवपतिर्ष नपतिजविजमनेजनतिष
हव्यवरतीहसोतिष्व रहातिष्वमञ्ज्वप्रणत्यागेसयतेष्टधातिष्वासयतिष

यक्षचत्वर्षु=२ यक्षचत्वर्षु=२ शोभा=८

पञ्चचत्वर्षु=२ हजउपालम्भे२

कमेरठः कमेरठप्रत्ययो भवति ठप्रत्ययश्च कमठः कच्छपः कमठः शामटमउपसमेसमेर्डः शमेर्डः प्रत्ययो भवति शाम्यतीति शंडः क्रिया
र्थे भ्राश्रति शमः वेजेकिनः व्रणानि विज्ञानेवा वजिनं पापं आप्नोतेः क्विप वा ह्रस्वश्च आप्नु आपो आप्नुवंतीत्यस्मात्प्रत्ययः आपः ज(
७ भूतानि दु लं माङ्मियोयः माङ् माने मिमानेइति माया जनजनने जनेजार्थेशः जायते जायते इति जाया दधातेर्युट्च दधाति
सत्वानीति धानं कमिपुषमजिभ्यः अलचकमकांतौ काम्यतीति कमलं मडि भूषायां मंडतीति मंडयतीति पिठ वाते वा पठ ज्ञे पञ्चचत्वर्षु
लं दूरस्थशुक्रौ मनेपि लोपश्च मन्यते निमलं शामदमउपसमे शाम्यतिइति श्रेयः शाम्यते वा प्रायश्चित्तादिभिरिति शामलं
उषिते पक्षवातौ यतिचडिभ्यामालन्नमित्वाद्वृद्धिः एवं यमिचितिपात्राले चडिप्रागल्भ्ये चंडनशील सुखांडालः शोभ्रमति
भ्रावः शोतनकरणेसंध्यवहाराणांव प्रत्ययः टाटेरिः भ्यतीति शिवः शुभ्रमकरणे श्यणाति असूत्रात्मकेति पापमितिवा
शर्वः महेहिषिक टकारश्वार्थः महपूजायांमह्यतेइति महिषी पीङ्ग्रेः क्यः प्रत्ययः पीयते इति पीयूषं माङ् माने मा पीयपाने२
कालः ६ प्रभृतिभ्यः सः प्रत्ययः मीयते अनेनस्वरः इति मासः दुदाञ्दाने ददाति आत्मानमितिदासः गुहूसंवरणे गुहेकः गुह
तिदेवसैन्यमितिगुहः कार्तिकेयः तिष्ठतेरालः तिष्ठन्त्यस्मिन्नीरण्यादिरिति स्थालः भोजनभाजनं उणादयोःपरमिताः
प्रयोगमनुसृत्य प्रयोक्तव्याः तस्मादपरिमितत्वात्सर्वप्रयोगं वक्तुन्न शक्यते इत्यर्थः संज्ञासु धातुरूपाणि प्रत्ययाश्च ततः
परं कार्याद्विद्यादनुबंधमेतत्शास्त्रमुणादिषु इत्युणादयः तुमुन्ण्वुलौ क्रियायां क्रियार्थायां भविष्यति धातोर्भविष्यति काले तुमुन्प्रत्य
योभवति यदा चार्थायां क्रियायां प्रयुज्यमानायां सत्यां सधातुर्वर्तते भोक्तुं व्रजति पठव्यक्तायां वाचि पठनमीप्सित्वा एशायेष्मर्ये२
नोक्ता तुमोऽर्हती इणगतौ निवर्तते स्यात्तुमिकुन्तिनमर्थे वु एवक्तव्यः दृशुप्रदर्शकोव्रजति कालसमयवेलासु पितुमुन्॥ ७

ईदृवेदार्थाः१

अप्रसाधनासाधनयोर्थेजत
मिन ऊर्जनस्याप्रत्यभंगः ३
अधिकरणे ५

संज्ञायांगभयात ऊर्ध्वनरु

साधनायामुदाहरणम् ५

निमित्ते ७ भावस्योदाहरणं ४

मोक्षंकालः अप्येतंसमय स्तोभंवेला ॥ घञ्भावे धातोर्भावेर्थेघञ्प्रत्ययोभवति ॥ चजोःकुघिण्यतोरिति चजोःककारगकारौभवतःघितिपरे ॥ डुपच

पाके पच्यतेपाकः ॥ त्यजवयोहानौ मज्जतेत्यागः ॥ भ्रसमायांधातोर्नोमिन इतिवृद्धिः भज्यतेभावः ॥ भावकरणार्थेघञिरंजेर्नलोपोवाच्यः रज्यते ।

करणार्थेजनात् ४ अनेनइति रागः करोतिकिं रज्यतेऽस्मिन्निति रंगः रजत्यस्मिन् रंजेः आतोयुक् दायः पायः ॥ रभ राभस्ये आरंभः ॥ रभलभोःणाचि घञोविनातुम

वाच्यः ॥ संज्ञायामकर्तरिच कर्मवर्जितेकारके भावेचघञ्प्रत्ययोभवति संज्ञायां विषये प्रतीकारः आह्रियतेइतिप्रत्याहारः दीयतेअस्मैइति दायः पीय

तेपायः विक्रियतेअनेनेतिविकारः ॥ साधनासाधनयोर्थेघञ् नोतानोघइवक्तव्यः वसनिवासे उष्यतेऽस्मिन्निवासः अपामृज्यतेऽनेनेत्यपामार्गः ॥ रजेर्गुणनिमित्ते पितिय रेहद्वितीयः [illegible] हौचजोकुघिण्यति ५

मा लिखअक्षरविन्यासे लिख्यतेऽस्मिन्निति लेखः आवर्ण्यतेऽस्मिन्निति आचारः उपाधीयतेऽस्मिन्नित्युपाध्याय ॥ स्वगादः ऋदोरप् वर्णान्तेभ्यो धातुभ्योऽप्प्रत्य

संवातने ७ मयोभवति भावादौ विषयेघञोपवादः चीयतेचयः संचीयतेइतिसंचयः ॥ जिजये जयः ॥ णीञ्प्रापणे नीयतेइतिनयः णुस्तवने नवः प्रस्तुतो स

उत्तउपसर्गात्स्तवने = ८ कृविक्षि ८ वनं स्तवः उन्नउपसर्गात् ॥ णीञ्प्रापणे उन्नायः उन्नयः ॥ ऋविक्षेपे नियते विक्षिप्यते कामादिभिरिति नरः ॥ कृविक्षेपे करः गरः ॥ महादीनामः

णावंतःस्त्रियां = ५ महादीनांधातूनांअप्प्रत्ययोभवति भावादौ मदीहर्षे मदनंमदः प्रमद्यतेऽनेनेतिप्रमदः ॥ अनप्राणने प्रउपसर्गात् प्राणः कारणः प्रत्ययः ॥ पणव्य[illegible] गृहनिगरणे [illegible]यते = ८

पण्यते ९ वहारेस्तुतौच पणः ॥ शमदमउपशमे शमनंशमः दमनंदमः ॥ यमउपरमे यमः ॥ षिञ्संबंधने आदेस्नुःस्त्रः विशेषणसिनोतेवध्नाति अनेनशरूपर । ज्ञाप्यतेअनेनेति [illegible]

भ्रमणं भ्रमणं ६ भ्रमनं ६ तिविषय भावीमो भावेऽवत भवान् भवती भ्रमचिटे भ्रमः भमः भ्रमवेदने भ्रमः हिसिहिंसायां हिंसेवर्णविपर्ययो हिंसतेति सिंहः मस्यैर्घनः मस्यैका । नाकारे हसे १०

छिद्रेपरिछेदेवाभिधेयेहंतेरपप्रत्ययोभवति हनादेशश्चटधिहन्यतेऽनेनेतिनिरुधिघनः कादिसंस्थानोमूर्तः सैंधवमित्यर्थः केचित्परिछिन्नंलोकंव्याक्र

वैते इत्येवंधातोसम्प्राप्तप्रत्ययदधिवधद्वितोऽथुः रतथ्यमसः नस्माड्वितोरथुप्रत्ययोभवति भावादौ टुवेपृकंपने वेपतेतिवेपथुः टुक्षुतेपणे क्षेपथुः टुनदि परिछिन्नंकोर्थलोकंको व्याप्यलाकरणे = ५

वंहतेन = २ क्षिपते २ समृद्धौ नंदथुः ड्वोश्विगतिवृद्धौ श्वयथुः ड्वितस्त्रिमक् तेनकृते ड्वितोजातोस्त्रिमक्प्रत्ययोभवति तेनधात्वर्थेनवाच्यमतिङ्दत प्रत्ययः ड्वितः क्रिय । वेपते ६

क्लिष्टः पानिर्मितः करणेननिर्मितो निष्पन्नः कृत्रिमः घटः सम्भरेणनिर्मितं संभृत्रिमंगुड याचित्रिमंविप्रपन्न पाकेननिर्मितं पक्त्रिमं ओहने नटको पातोनेट । कर्मव्यापारे २

कीत्यतोऽप्रत्ययोभवतो भावादौ यजयाचयतिप्रच्छविच्छरक्षस्वपभ्यो नङ्प्रत्ययोभवति सोम्भ्भिः स्त्रुः यजदेवपूजासंगतिकरणदानेषु मज्ञोतः यज्ने यज्यते १

गर्वेण

याचनायनिर्मितः याचनेनवा २

8

याच्यते स्वप्यते=२ क्लावत१ पृच्छ्यते=५ अंतरधीयते=२ आसमंतात्तद्द्विर पद्यासिनिधीयते४

यतः याच्ञा यत्नी प्रयत्नो यत्नं प्रच्छतीप्रश्नः छलो इदिधातोः ककारस्य शकारो भवति नकारे परे भावादौ नशादि इति तुल्ताभावः प्रश्नः विश्नातौ विश्न

रक्षणो रक्षा स्वपन स्वप्नः उपसर्गकर्माधारेषु दाघोः किमत्ययः अंतर्धिः प्रतिः प्रधिः नटप्रत्ययः टकार इत्वार्थः दुगतो इव तिष्ठतः हतोऽदने सर्वे प्रस्तूयते१ विस्तूयते१

निधीयते आधियते निष्कर्मनत्वात्कर्मणः इत्यत्कं इतो राजाधीयते निराजधान राजधानी इत्यादि डुधाञ्धारणपोषणयोः धातोः नयोमाकारलोपः विधानं विधिः संधि सर्ग२ कुरू२

प्रधानि निधीयते संचित्रिति प्रधानिधिः उदकं धायते स्मिन्नुदधिः उदकस्योदादेशः पयोधिः अधप्रधिकरणोकिः भावेषु पालो भावेषुप्रत्ययो भवति नम

युवोरनाकावितियनादेशः लोने करणं हरणं वहनं मानं दानं युवयुवो ववरण भव भवनं संभवोयने उद्यस्यालंभाः सलोपश्च उद्यस्थासंभोयुप्रत्ययः

जायते ५ ऊख १ लोपयते ५ नीयते५ संरहमाणोध

सलोपश्च उत्तमभरति उत्तभनं स्थानं साधनाधारयोश्च धातोसाधनेष्वाधारे वार्थेयुप्रत्ययो भवति पच्यते अनेनेति पचनोऽग्निः पच्यतेऽस्मिन् पचनी स्थाली

लीहि त्वादीशचकारत्कचिदन्यत्रापि संप्रदीयतेऽस्मै संप्रदानं ईषद्दुःसुषु कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु खल् इत्यादिषु प्रयुज्यमानेषु वे षु स्तेतो भवतो भावदो लकारप्रत्ययमेहा

सगार्थां=८ यद्देशज्जवड६

पनार्थः खकारः खवलीनेत स्मात्खप्रत्ययादुदात्तमनार्थः खल्प्रत्ययार्थेऽर्थविषयतः नेनेति ईषद्भव उद्धार्थेन भयतः नेनेति दुर्भवः सुखेन भयतेः नेनेति सु

सुयत्कि=९

भवईषत्क्रियतेऽनेनेति ईषत्करः प्रपंचात् दुःकरः सुकरः युध सप्रहारे दुर्योधनः लवुपधागुणः अनादेशः इणवुध्यते ईषद्बोधनः सुयोधनः

जितिपदस्महतिश्चम१ रेयदाबंधीयते=१०

दोहाभव ईषदाह्यंकरः दुराढ्यंकरः चेशीभवता ईषदाद्यपानः ईषत्पानः सौयोभवता दुःशासनः सुशासनः दुःशासः ॥ इति भावाधिकारः अथ उःखेनयुध्यते१ =

कृत्यप्रकृयाः तव्यानीयो धातोस्तव्यानीयौ प्रत्ययौ भवतो भावकर्मणोः तव्यादीनां कृत्यसंज्ञा पातिनीया नां कृत्यादि भावकर्मणोरेव कृत्तरतीद भावे प्रस्तस्त=१ प्रमततः खलप्रत्यय=१०

भूयते त्वया=५ ताण्यभस्योर्यते६ प्रुवकर्मणिवाचः२ ववत४

सेकत्वादेकवचनं नपुंसकत्वं भवितव्यम् भवनीयं दानीयं स्थातव्यं स्थानीयं इत्यादि रमते इति रमणीयः इमपकर्तव्यं पिबनीयः इतिकेचित् खं

याकर्तव्यः करणीयो धर्मः त्वयाशयणीयम् ग्रहउपादाने इडग्रहोऽकृतरतीद ग्रहीतव्यं ग्रहणीयं वृपालने वरीतव्यं ॥ वृतसंभक्तौ वरीतव्यम् ग्रवकार्त्तचधायेतेतनीया४

वरणीयम् स्वराद्यः स्वरांताध्धातोर्यप्रत्ययो भवति भावादौ ॥ चिञ्चयने ॥ चेयं ईतोस्याप्यतो यादेःसः त्रः गुणः नेयं जेयम् वासह१

भविता लोन सहपल सहतिवोवियमवतः२ तसहतुसेयाः सहसमत उपसर्गास१ यव

पोनियाम् ग्रसरूपोनियाम् नवाधकः सरूपस्तुनिमं वेतव्यं चयनीयम् इत्येव प्रविधोःदाधासवरस्य इसादेशः शर्वस्यवलोपः चिकी

जन१ यर

र्षितव्यम् ॥ तयनयोश्चवाष्पे ॥ ॐ श्रीरामायनमः ॐ श्रीकृष्णायनमः ॐ श्रीराधाकृष्णाभ्यांनमः ॥ ॐ नमः सरस्वत्यै ॥

एवं पधितव्यं पवस्तरत्वान्नेट् इत्यगणः वर्धयंकरणीयं कर्तव्यं हरणीयं ग्रासनीयं

ख्यातेध सूर्यते४ सूर्यते४ चिनचयनेचीयते४नीच नेजीयते३ प्रासनः कृताम नेनि क्रतिविकी ५ ग्रिरतिन

ये निपात्यते तेन शाकं जप्यं ग्राक्यं किं लेप्यं लाप्यं जेयं मनः एवान्तः आकारान्तः धातोर्यः प्रत्ययो भवति अकारस्य एकारः देयं धेयं
गेयं ... संधातव्यम् ... गेयं स्थेयं पेयं ... शकात् अकारोपधात् पवर्गान्तात् धातोः शकादेः यः प्रत्ययो भवति भावादौ शप्यं लभ्यं
... शप्यं जप्यं शक्य ... शकादयः शक्यं सह्यं गद्यं मद्यं च
... हनो वधादेशः वध्यं ... ऋवर्णान्ताद्धाः
... प्रत्ययो भवति भावादौ ... परिभाषणे वचनाप्रयोगे वाच्यं ...
... वाच्यं वाच्यं ... वाचो भावो वाच्यः याज्यं याच्यं रोच्यं प्रवाच्यं आर्च्यं ... शब्दे
गर्ज्य ... उवर्णान्तादावश्यके ... प्रत्ययो भवति ... प्रत्ययः स्वरवत् समासे अवश्यमादीनां
अन्तलोपमिच्छन्ति शाब्दिकाः लव्यं वश्यम कृत्यं कामः मनसोऽलोपश्च ... मांसस्य पचि युड्घञोः १ अ
वश्यं लाव्योः वश्यलाव्यः भोक्तुकामः ... संहितं सहितं सततं संततं मांसपचनं मांसपचनं मांसपाकः मांस्या
कः ... धात्वर्थ ... ककारोपधात् ... प्रत्ययो भवति कृतिच्छेदने ... सामर्थ्ये कल्प्य
... भावे ... प्रत्ययो भवति ब्रह्मणो भावः ब्रह्मभूयं गतः
... वाच्यः ... शिष्यः
... भवति ...

यज्ञतेशतियजनं स्वप्नं ७ इरउपदनकष्टए

४ ध्यैचिन्तायां ध्यामाम्नानः सः दिक्संपित्यागामाद्वर्णसह मारेसे

नामवेदः ३ श्रवणार्हः २

लमिति उध्मः नद्मः कृत्यघोवाकाय इत्यकार्य्यं दृश्यवाच्यं घ्यातिश्चउपधाया अकारस्य वृद्धिर्वाच्याः एते भावकार्य्य
योर्विहितास्तव्यादयस्तेः ईविधो च वक्तव्याः रागेऽस्मेद्दृशिर्घ्नेत्तोऽउपधायो गुणः कृशपराजादेषष्टेत्व दर्शनार्हः द्रष्टव्यः
दर्शनीयः हृस्यः पचनीयः जसनीयः उत्र अधिपूर्वः स्वाध्यायोः ध्येतव्यः श्रुश्रवणे श्रोतव्यः ध्यै चिन्तायां ध्यातव्यः मन
ज्ञाने मन्तव्यः पठितव्यः सप्रत्ययान्तादपि तव्यादयो दृश्यन्ते निनतध्यानुमिष्टव्यो निदिध्यासितव्यविजिज्ञासितव्यः
नर्तीनात्र विशेषे किंत्वान्तगुणः नेपः नर्तितव्यः नर्तनीयः अथ स्याधिकारः स्त्रियां यजां भावे यजादेर्धातोः स्त्रिया
भावे कप् प्रत्ययो भवति किंत्वात्संप्रसारणं यजव्रजसमजनिषदति एदममविदश्रुनशीङ्भृञ्शणकृञ्षपरिचरपरिचरस्य
गृहप् आस च गजागरहन एते यजादयः इज्या व्रज्या स्त्रीत्यादयः समज्या निषद्या विपद्या विद्या श्रुत्या मन्या शय्या भृ
त्या हृत्या कृत्या कृञ्योपकवाचाच्यः अपक्ति क्रियाईषेः कार्दशोपलोपश्च इत्यादि मतेर्गुणः परिसर्य्या अटाट्या आस्या चर्य्या
जागर्त्तेर्गुणः जागर्य्या हनेस्तः हनेर्नकारस्य तकारो भवति क्यपि परे हत्या क्तिः स्त्रियां भावे स्त्रियां भावे धातोः क्तिप्रत्य
यो भवति कर्त्तरि कार्य्ये च अनुभवनमनुभूतिः कृतिः वृतिः वृद्धिः स्मृतिः गमादीनां दीर्घः शान्तिः शुध शोधने शुद्धिः सि
धगत्यां सिद्धिः पचि विस्तारे इदित्वान्नुम् पचन पङ्क्तिः वदुर्वृतं ऊढिः संवित्तिः सशीतिः ग्रहादीनामिट् इटोपूहानि
गृहीतिः स्फिरस्फेस्फुरणे उपस्फिहितिः ऊर्चसंपृक्तेकौदित्यप्रतिष्टे भवति लेविते श्रुतिकृ चितिः म्लाम्लाज्याधूहालेदि
भ्यः क्ताधेनिः म्लानिः क्लानिः ज्यानिः यानिः हानिः लवनेव स्यग्वाच्यं लूनिः धूत्वादिभ्यश्चक्तेर्निः लूनिः धूनिः
संपदादेः क्विप्वा संपत् संपत्तिः शान्तिः कर्त्तरि क्विप् संज्ञायां धातोः कर्त्तरि क्विप्रत्ययो भवति संज्ञायां प्रकर्षेणाक

क्रियेक्तिभावे २ म्लानं म्लानं उपस्फेहैः ३ स्फानं निकोचनं ३ करणं ५ हस्तवरणं ५ तृपुद्वःहृष्टीयर्धनं ५ स्मरणे स्मरणं ५ सवनं ८ मननं ८ शायनं ८
हासनं १ यानिः हानं २२
यस्मिन्नुसेक्तिनस्यातस्मिन्नुक्विप्रतिविपदनं १२
भावयोगानाम्रगशिरगौरकत्वगेजन्तरसंभमे

कृ विक्षेपे करणं सन्नाना संवरणं रत्नवयो गानै

गुरु उद्यमे सौत च=　　　　　　टपचरूपाके स्वर्गस्थ शुद्धि मार्जनं १=

पीडा घापीडनं २　　　　षिका रितपसर्१ घटनं　लुञ्ज च्छेदने ५= हिंसेरणे २= अतिशायेन घटति ५=　　　　गोहने २　किंमत् लेखने २ शोभावृ २=　　　　शोभने २　　　　मेधने २

रोतीति प्रकृतिः षिद्भिदादिभ्यो ऽङ् षितो भिदादीनां च स्त्रियामङ् प्रत्ययो भवति पचा मृजा कृपा त्वरा त्रपा क्षमा तुलः करा ममता दर्शा
आवृतः स्त्रियामनिपात्यः भेदनं भिदा छेदनं छिदा विदा गुह संवरणे गुहा लिख लेखने लेखा शोभा मेधृ वध मेधा संगमे
धा कृपा पीडा गुहरस्मात् गुरुमतो हलन्ताद् धातोः स्त्रियामङ् प्रत्ययो भवति नोक्तिः ईह चेष्टायां ईह ऊह वितर्के ऊहा ईहा
पधात्तिण्यादिभ्यः अक्तिः तद्धि प्रत्ययान्ताद् धातोरङ् प्रत्ययो भवति स्त्रियां प्रत्ययान्तात् यतः अकारलोपः आपप्रत्ययः चि
कीर्षा जिहीर्षा बुभुक्षा पुत्रीया लोलूया प्रतीया बहूया इकृतिपो धातुनिर्देशे धातुनिर्देशे वाच्ये सति इकृतिपो भवतः
पचिः पचतिः भवति जनातूर्य संपद वृदि विदि दिङ्भ्यः स्त्रियां युर्वाच्यः करणे अर्थ याचने अर्थना आसना अपि ङः
रोधिने ग्रंथना घट्टना वदना वेदना एषणा इच्छा आदिभ्यः आप्तिः आप्तिः इककृष्यादिभ्यः कृषिः गिरिः किरिः इति
स्त्र्यधिकारः सर्वकाले क्त्वा धातोः सर्वकाले क्त्वा प्रत्ययो भवति समानेऽसति समानः एककर्तृको यस्मिन् तस्मिन् समानक
र्तृके धातौ प्रयुज्यमाने क्त्वा भुक्त्वा भुंक्ते भुक्त्वा व्रजति न क्त्वा सेट् सेट् क्त्वा किन्न भवति मृड मृद गुध कुष क्लिश वद वस
नुष ग्रहादिभ्यः सेट् क्त्वा किद्वाच्यः मृडित्वा मृदित्वा गुधित्वा कुषित्वा क्लिशित्वा विबाधे क्लिशित्वा गुहित्वा वदित्वा यत्नाप
वतान्तां रुदः सप्रसारणे किति उषित्वा रुदित्वा विदित्वा मुषित्वा शपित्वा कर्षित्वा वर्षित्वा नोपधात् थफान्ताद्वा कि
त् नकारोपधात् थफान्ताद् धातोः सेट् क्त्वा वा किद्भवति नो लोपः ग्रंथित्वा ग्रथ ग्रन्थने ग्रंथित्वा गुफित्वा गुंफित्वा अलं खलु
ल्वोः प्रतिषेधे क्त्वा प्रतिषेधे इति वर्तमानयोरलंखल्वोः प्रयोगे सर्वकाले विनापि क्त्वा प्रत्ययो भवति अलं भुक्त्वा न भोक्तव्य
मित्यर्थः खलु क्त्वा न कर्तव्यमित्यर्थः उदितः क्त्वा वेट् उदितो धातोः परस्य क्त्वा प्रत्ययस्य वा इड् भवति एषित्वा इष्ट्वा का

शीङ् स्वप्ने　　　　वृत वर्तने　　　　इषु इच्छायां १=

१०

यं हूत्वाऽऽहूय भावे क्त्वाप्रत्ययमकित्वान्न गुणः भ्रमुचलने भ्रमित्वा भ्रान्त्वा नकित्विति कृते दीर्घो वा वक्तव्यः भ्रान्त्वा अदो जग्धिः कि(
ति जग्ध्वा समासेऽनञ्पूर्वे क्त्वो ल्यप् समासे सति पूर्वकाले ल्यप्प्रत्ययो भवति न तु केवले धातोः प्रयुज्यमाने पित्वान्न कसंप्रसारणं भवति(
प्रणम्य प्रकृत्य प्रादेश्य तथा नीलमुत्तमाभिनिवेश्य आदाय पश्यति प्रतीयमाने नञ्पूर्वे इत्यनेन तु पूर्वकाले क्त्वाप्र
त्ययो न भवति कथं तर्ह्युक्तं भवतीत्येके वदन्ति अकृत्वा कपिलवत्पूर्वसमानकर्तृके यदा देशो वाच्यः परिणामयत्वे भक्त्वे विग
णय्य अलघुपूर्वस्य तु संप्रधार्य आप्नोतेर्वा आपय्य कापीत्याभावः प्रदीपप्रस्थापयतमोऽय विज्ञाय प्रबोध्य जित्वा तु
वीन अभुत्वा विमलयणः अदत्वा विज्ञमर्पिभिः कथं जीवन्न भक्ष्या १ तत्कालेवर्तमानेपि काये प्रदर्शयते नेत्रेनि
मीलयन् हसति मीलयन्निमेषणे अत्र नेत्रमीलनं हसनं च समानकालेन तथा मुखं व्यादाय स्वपिति अत्र मुखव्यादाय प्रमा
णमुखयोरेकं कालं णमः णोऽन्यत्र पदे द्विरुक्ते समानकर्तृकेषु धातुषु प्रयुज्यमानेषु मन्त्रपूर्वकालेऽणेनः णोऽन्यत्र
धातोर्णमुप्रत्ययो भवति णमन्तस्य पदस्य द्विर्वचनं भवति आलोड्य कथायानेणमकित्वान्न पायंपायं गच्छति पुनः
पुनः पीत्वा गच्छतीत्यर्थः भोजं भोजं व्रजति पुनः पुनः भुक्त्वा व्रजतीत्यर्थः स्मारं स्मारं नमति शिवं क
थमादिषु स्वार्थे णमुच् अन्यथैवं एतेषु प्रयुज्यमानेषु स्वार्थे कृञः णमुप्रत्ययो भवति कथंकारं इत्थंकारं
अन्यथाकारं एवंकारं पठति एवं कृत्वा पठतीत्यर्थः तमलाभे इति अकृतिकारं करोति जीवग्राहं गृह्णाति इत्या
दिवर्णोकारः अकारादिमकारान्तेषु वर्णेषु कारः प्रत्ययो भवति अकारः इकारः उकारः ककारः रादिफो वा इत्येत
स्मात् इफः प्रत्ययो भवति अइ एफ पः रेफ रकारादीनि मानानि अकृत्वा तत्रानामतो वाः रेवाः वर्णनीयानि सत्रा

मं जनयंति मे १ स्वरादीनि नामानि शृण्वतो मम पार्वति मनः प्रसन्नतामेति तामनामाभिशंकया ऽलोकाके षस्य।
११ सिद्धिरिति वदन्ति यथा मानरादे स्वरूपं तेनानुभूत्यादिः शब्दोऽप्रभेदर्शसार्थकः समस्तारी शुभंस्वके प्रक्रियां च नरीचि
तां श्रवताद्धोः स्यग्रीवः कमलाकारः ईश्वरः सरास्तरनमस्कारः षष्ठ्या पीतयं ... मातरपि त्रैः ... श्वयथामानर।
पितयैः इति श्रीसारस्वती प्रक्रियायां अनुभूतिस्वरूपाचार्यविरचितायां कृदंत प्रक्रियाः समाप्ता शुभमस्तु ॥ गो
गें शुभमवतु ॥

२
२४
४८

दिनानि ५४ राहुदशा
ज्येष्ठशुदि ६ जीवदशा
४८ दिनानि आषाढवदि एकादश्यां बुद्धदशा दिनानि ५७ आश्विनशुदि नवम्यां बुधदशा दिनानि ५१
मार्गशुदि प्रतिपदि केतुदशा २१ दिनानि पौषवदि अष्टम्यां शुक्रदशाप्रवेशः